

Notat om dansk sprogpolitik

Baggrund: Dansk Sprognævn vedtog i 2003 en 4-punkts-plan for en dansk sprogpolitik. Nedenstående notat er en opfølgning på planen i lyset af de erfaringer som er høstet siden regeringens sprogpolitiske redegørelse i 2004 og vedtagelsen af den nordiske sprogdeklaration i efteråret 2006.

1. Det danske sprogs status

Dansk er et af Nordens 6 komplette og samfundsbærende sprog (dansk, finsk, færøsk, islandsk, norsk og svensk). At et sprog er komplet, betyder at det kan anvendes på alle livets områder, og at et sprog er samfundsbærende, betyder at det anvendes i alle offentlige sammenhænge, dvs. retspleje, undervisning, officielle meddelelser, offentlige medier osv.

I Dansk Sprognævns 4-punkts-plan fra 2003 blev følgende punkter fremhævet som centrale mål for en dansk sprogpolitik:

1. Dansk som videnskabsprog og højere undervisningsprog
2. Korrekt og velfungerende dansk i det offentlige rum
3. Forstærket undervisning i dansk på alle niveauer
4. Forstærket undervisning i fremmedsprog

Til trods for at der med nedsættelsen af regeringens sprogpolitiske arbejdsgruppe i 2003 ("Sprog på spil") og den efterfølgende sprogpolitiske redegørelse i 2004 blev iværksat initiativer på en lang række områder, må vi konkludere at de opstillede mål fortsat er særdeles aktuelle.

Dansk Sprognævn anbefalede om sprog på de danske universiteter:

- at dansk sikres som et komplet sprog der er brugbart overalt i uddannelse og forskning
- at en forstærket indsats over for studerende og lærere mht. fremmedsproglige kvalifikationer skal sikre at det faglige niveau ikke synker når der undervises på et fremmedsprog
- at undervisning på fremmedsprog ikke forplanter sig nedad i uddannelsessystemet
- at faglig formidling til offentligheden ikke hæmmes pga. et mangelfuldt udviklet dansk fagsprog.

Vi kan i dag konstatere at den største trussel mod det danske sprogs status som komplet og samfundsbærende sprog fortsat er at undervisningen på universiteterne mere og mere foregår på engelsk – ikke parallelt med danske undervisningstilbud og ikke sjældent som eneste mulighed.

Det er ligeledes bekymrende at søgningen til undervisning i fremmedsprog på de højere uddannelser fortsat er faldende. Tysk og fransk har dramatisk faldende ansøgtal, og i sprogfag som italiensk og russisk er der for få studerende til at undervisningen kan gennemføres inden for de eksisterende økonomiske rammer. Endvidere oplever vi en faldende interesse for translator- og tolkeuddannelsen.

Den traditionelle danske sprogpolitik har været en politik som ikke har søgt at regulere valget af sprog. Det var ikke noget problem i den før-globale tidsalder, men er blevet det efter at engelsk er begyndt at fortrænge dansk og andre sprog på en lang række områder.

Der er derfor især på undervisningsområdet brug for bindende bestemmelser der regulerer brugen af dansk og engelsk i den nuværende lovgivning for undervisning hele vejen fra folkeskolen til universiteterne.

2. Principper for en dansk sprogpolitik

Fordelen ved et komplet og samfundsbærende dansk er at borgerne har et velfungerende og effektivt kommunikationsredskab til rådighed som tillader dem at ytre sig om faglige og personlige anliggender og at blive forstået i deres eget land. Det er ikke mindst det fælles sprog som gør det mu-

ligt at være aktiv samfundsborger og dermed deltager i demokratiet. Manglende evne til at mestre sproget fører let til en tilværelse i samfundets periferi.

Vejen til dansk som komplet og samfundsbærende sprog har været lang. Tysk har konkurreret med dansk om at være samfundsbærende sprog i Danmark, latin har domineret kirkesproget og videnskabs sproget, og først i det 19. århundrede under nationalstatens opbygning lykkedes det at vinde de sidste domæner og at gøre dansk til fællesskabets sprog som vi har det i dag.

I globaliseringens tidsalder er dansk imidlertid ikke tilstrækkeligt. Der er brug for et godt kendskab til mindst et og helst to andre fremmedsprog for at vi kan kommunikere med verden omkring os.

Hvis dansk ikke skal ophøre med at være et komplet og samfundsbærende sprog, må man fortsat arbejde med følgende områder:

1. Dansk skal være det officielle sprog i Danmark
2. Dansk skal bruges som videnskabsprog og højere undervisningssprog i alle fag undtagen fremmedsprog
3. Alle skal have mulighed for at lære at tale og skrive dansk
4. Alle skal have mulighed for at lære mindst 2 fremmedsprog og forstå andre nordiske sprog
5. Alle skal have ret til at dyrke deres eget sprog

2.1. Dansk skal være det officielle sprog i Danmark

Dansk som officielt sprog sender et klart signal til alle i samfundet. I det offentlige rum og i erhvervslivet skal der bruges et klart og formålstjenligt dansk. Det er i dag fortsat nødvendigt at understrege at offentlige institutioner og uddannelsessteder skal kommunikere på dansk. Kommunikation på andre sprog kan finde sted hvis det skønnes nødvendigt og hensigtsmæssigt i særlige situationer.

Skriftsproget i kommunikationen fra offentlige institutioner og fra medierne bør være klart og formålstjenligt, tv-tekstning bør kvalitetssikres, og det skal sikres at der i væsentligt omfang stadig tales dansk på public service-kanalerne.

Sprognævnet har i sin 4-punkts-plan fra 2003 påpeget at erhvervslivet har et medansvar for at dansk fravælges til fordel for engelsk (fx i reklamer, stillingsopslag, på hjemmesider og som koncernsprog). Dette fravalg bør erhvervslivet være med til at begrænse.

Mere pålidelige og frem for alt sammenlignelige data om sprogets faktiske udvikling i den offentlige sfære og i erhvervslivet bør tilvejebringes i en årlig status – en slags sprogbarometer som et element i en sproglig tilstandsrapport. En sådan status vil gøre det muligt at konstatere om dansk fortsat er komplet og samfundsbærende, og den kan danne grundlag for en evt. beslutning om politisk indgriben. Sprogbarometeret skal udarbejdes ud fra et antal udvalgte parametre som har med brugen af dansk at gøre i forhold til engelsk, fx antal udbudte og gennemførte uddannelser på hhv. engelsk og dansk, antal publicerede videnskabelige afhandlinger på hhv. dansk og engelsk, antal virksomheder som har hhv. dansk og engelsk som koncernsprog, antal tv-udsendelser på hhv. dansk og engelsk i DR og TV2, registrerbare ændringer i det danske sprogs ordforråd, fx nye ord og vendinger, nye termer, ændringer i den danske udtale og grammatik, osv.

Tilstandsrapporten udarbejdes og udgives hvert år af Dansk Sprognævn i samarbejde med relevante institutioner og danner udgangspunkt for en faglig og politisk debat om det danske sprogs stilling. Der udvikles sideløbende mere nuancerede metoder til effektmåling af de sprogpoltiske tiltag både på landsplan og på de enkelte institutioner.

2.2. Dansk skal bruges som videnskabssprog og højere undervisningssprog i alle fag undtagen fremmedsprog

Regeringen og de nordiske lande har vedtaget en parallelsprogsstrategi for at sikre at ny viden og nye erkendelser kan omtales og formidles ved hjælp af det danske sprog og dermed blive en integreret del af vores kultur. Det betyder at dansk skal kunne anvendes parallelt med engelsk i forskning og undervisning på højt niveau. Publicering og formidling af videnskabelige resultater på dansk skal ikke være mindre meriterende end på andre sprog. Derudover skal man tage stilling til i hvilket omfang der skal tilbydes undervisning på både dansk og engelsk, i hvilket omfang der skal tilbydes undervisningsmateriale på dansk hvis der undervises på engelsk, og vice versa.

Situationen på universiteterne er stærkt styret af den økonomiske incitamentstruktur. Universiteterne satser i stigende grad på det globale marked for at få økonomien til at hænge sammen. Dermed fravælges dansk, og engelsk bliver undervisningssproget selvom der måske kun er få eller ingen udenlandske studerende på holdet. I dag tilbydes ca. 130 ud af 329 videregående uddannelser på engelsk. I 2005 var der indskrevet ca. 4000 udenlandske studerende på studieophold i Danmark blandt de i alt ca. 115.000 studerende på de videregående uddannelser.

Tendenserne fra universiteterne er ved at forplante sig nedad i undervisningssystemet. Således foregår der for tiden flere eksperimenter med undervisning i naturfag og andre fag på engelsk i folkeskolen og i gymnasieskolerne.

Denne udvikling har store konsekvenser for fagsproget og den fagsproglige formidling. Dansk er i fare for at forsvinde fra den fagsproglige begrebsdannelse, hvor nye ord opstår når forskere opdager noget nyt, og hvor ny viden formidles videre i samfundet gennem journalister i alle slags medier og via lærerne i de forskellige dele af undervisningssystemet. Hvis denne formidlingskæde udelukkende præges af engelsk, vil det utvivlsomt medføre en meget kraftig påvirkning af det danske ordforråd, og det er derfor nødvendigt at gøre en særlig indsats for at sikre en fortsat udvikling af ordforrådet på dansk.

Nye termer og deres oversættelse til engelsk bør samles i databaser som administreres og koordineres af et centralt organ for terminologi som stiller baserne gratis til rådighed på internettet for at sikre maksimal videndeling.

Der eksisterer ikke i dag et officielt terminologiorgan i Danmark. Dansk Standard udgiver ordlister på en række områder, men ikke alle standarder er udgivet på dansk, og de dækker hovedsageligt produktionserhvervene og ikke områder som fx samfundsfag, sundhedsfag og økonomi. Den største ekspertise inden for terminologi, termbaser og begrebsafklaring og -strukturering ligger i DAN-TERMcentret.

DANTERMcentret kan med fordel etableres som et nationalt center for terminologi og som en afdeling af Dansk Sprognævn. Ansvar for koordinering og tilgængeliggørelse af terminologi og indsamling af fagsproglige tekstsamlinger bør placeres i DANTERMcentret i samarbejde med Dansk Standard. Tilknytningen til Dansk Sprognævn, som hidtil primært har fokuseret på almensproget, sikrer en ensartet behandling af almensprog og fagsprog efter de samme retskrivningsmæssige principper.

2.3. Alle skal have mulighed for at tale og skrive dansk

Sproglig bevidsthed, sproglig kreativitet og viden om sprogets betydning bør fortsat styrkes på alle niveauer: i folkeskolen, i gymnasiet, på seminarierne og på universiteterne. Sproget skaber oplevelsen af en fælles identitet, det binder os sammen i fortid og nutid og giver os mulighed for at deltage i demokratiet, i arbejdslivet og i kulturelle aktiviteter i fritiden. Som en væsentlig del af vores bevidsthed hjælper sproget os med at strukturere verden og at give udtryk for indre oplevelser og følelser. Store dele af kulturlivet i Danmark, fx litteratur, film- og scenekunst næres af det danske sprog, ligesom vores oplevelse af kunst og kultur i høj grad også formidles gennem sproget.

I Danmark har op mod en femtedel af befolkningen alvorlige læseproblemer og derfor fortsat stort behov for undervisning i dansk for at kunne deltage i samfundslivet på lige fod med andre. Undervisning i dansk for indvandrere bør også fortsat have stor bevågenhed. Brugen af engelsk parallelt med dansk i flere og flere sammenhænge stiller ekstra store krav til disse grupper, og det bør overvejes om der skal tilbydes kurser i engelsk som er tilpasset deres behov.

Parallelsproglighed kræver forståelse af sprogets mekanismer i højere grad end ensprogethed. Eleverne bør allerede i folkeskolen få indsigt i anvendelsen af værktøjer til håndtering af parallelsproglighed, herunder elektroniske ordbøger, termbaser og oversættelsesværktøjer. Endvidere bør eleverne have bedre adgang til den danske sproglige kulturarv i form af digitaliserede litterære, almensproglige og fagsproglige tekstsamlinger. Bestræbelserne på at digitalisere den sproglige kulturarv bør derfor videreføres og udbygges.

2.4. Alle skal have mulighed for at lære mindst to fremmedsprog og forstå andre nordiske sprog

Danskernes fremmedsprogsfærdigheder bør ikke begrænses til engelsk. Danskerne i almindelighed og dansk erhvervsliv i særdeleshed har brug for kendskab til sprog og kultur i andre lande. Mangfoldighed også på dette område vil give de bedste betingelser for dansk erhvervsliv når det vil opøge nye markeder.

Sprognævnet understregede i sin 4-punkts-plan fra 2003 værdien af kendskabet til andre sprog end engelsk. Der bør være mulighed for at blive undervist i store fremmedsprog som tysk, fransk, spansk, russisk, japansk og kinesisk. Endvidere er det vigtigt at der i Danmark undervises i store indvandrersprog som tyrkisk, kurdisk, arabisk, farsi og urdu. Kendskab til disse sprog er en væsentlig resurse, og i en tid hvor stærke kræfter påvirker os i retning af mindre sproglig og kulturel variation, er det vigtigt at være opmærksom på værdien af sproglig mangfoldighed og at forsøge at fastholde denne mangfoldighed. Ønsket om at fremme kendskabet til to fremmedsprog ud over modersmålet blev ligeledes understreget af Det Europæiske Råd på dets møde i Barcelona i 2003.

Der bør derfor skabes og produceres flere og bedre sproglige hjælpemidler og resurser der kan støtte virksomhederne i arbejdet med fremmedsprogene og forbedre fremmedsprogsundervisningen. Sådanne hjælpemidler og resurser omfatter bl.a. ensprogede, flersprogede og parallelle tekstkorpusser, terminologiske databanker, ordbøger, værktøjer til automatisk oversættelse og anden sprogteknologi samt undervisningsmaterialer til sprogundervisning og selvstudium.

De nordiske sprog er mindre eksponeret i medierne end før, og det bliver gradvist vanskeligere at forstå de andre nordiske sprog. Derfor bør nabosprogsundervisningen styrkes i skolerne, i læreruddannelsen og på universitetet, bl.a. gennem flere lærebøger og nordiske antologier. Udveksling af lærere mellem de nordiske lande bør fremmes, og tv-programmer på de andre nordiske sprog bør gøres mere tilgængelige.

Visionen om Norden som sproglig foregangsregion er klart formuleret i den nordiske sprogdeklaration, som blev tiltrådt af Nordisk Ministerråd i efteråret 2006. Deklarationen understreger ligeledes at den internordiske forståelse er en stor handelsmæssig og kulturel styrke som bør bevares.

2.5. Alle skal have ret til at dyrke deres eget sprog

Ingen må diskrimineres på grund af sproget. Alle har ret til at dyrke deres eget sprog. Fremmedsprogdes initiativer til at etablere modersmålsundervisning bør støttes mest muligt.

Der bør være mindst et sted i det danske sprogsamfund hvor tosprogede danskere kan få oplysninger om deres førstesprog. Et sådant videnscenter bør have opdateret viden om hvor i Norden der findes ekspertise inden for de sprog der tales i Danmark, og hvilke hjælpemidler der findes tilgængelige.

Det vil styrke de tosprogede indvandreres integration og muligheder for at få relevante job hvis de bliver i stand til at arbejde professionelt parallelt med dansk og deres modersmål. Indvandrere skal have mulighed for at få anerkendt deres modersmål som 2. fremmedsprog og for at blive undervist i deres førstesprog på højt niveau.

3. Konklusion

Dansk Sprognævn advarede i sit 4-punkts-plan fra 2003 om at der vil opstå en sprogløft mellem "en elite der forsker og formidler på engelsk, leder sine virksomheder på engelsk og sender sine børn i engelsksprogede skoler, og et stort B-hold der pga. begrænsede engelskfærdigheder ikke har disse muligheder. Sprogløfter kan blive til klassekløfter, og det demokratiske problem der allerede i dag ligger i at en stor befolkningsgruppe ikke kan begå sig på engelsk, vil blive forstærket". Udviklingen siden 2003 har medført en stadig stigende dominans af engelsk i de videregående uddannelser og dermed en øget risiko for at dansk i løbet af få år ikke længere vil kunne betragtes som et komplet og samfunds bærende sprog.

DANSK SPROGNÆVN
23. januar 2007

Dette notat, som er resultatet af en beslutning truffet på Dansk Sprognævnets arbejdsudvalgs møde den 19. januar 2007, er udarbejdet af følgende medlemmer af Sprognævnets arbejdsudvalg, repræsentantskab og forskningsinstitut:

Jørn Lund (Sprognævnets arbejdsudvalg), Niels Davidsen-Nielsen (Sprognævnets formand), Frans Gregersen (Sprognævnets repræsentantskab), Dorte Duncker (Sprognævnets næstformand), Henrik Lorentzen (Sprognævnets arbejdsudvalg), Pia Jarvad (Sprognævnets forskningsinstitut) og Sabine Kirchmeier-Andersen (Sprognævnets direktør)